

WŁODZIMIERZ WYSOCZAŃSKI

Uniwersytet Wrocławski

Porównania niegradacyjne. Klasyfikacja wykładników

Artykuł ma na celu ujęcie porównań niegradacyjnych przez naświetlenie relacji podobieństwa i różnicy wyznaczanych przez kategorię *aequatiwu* i *differentiwu*, zmierzając ostatecznie do typologicznego ukazania ich wykładników. W rezultacie przedkładana klasyfikacja wykładników formalnych kategorii umożliwi określenie swoistości określonych języków naturalnych względem innych języków, tzn. pozwoli ustalić zakres i specyfikę właściwego im językowego oglądu rzeczywistości wyrażanego za pomocą pojęcia symilatywności¹.

Podobieństwo, tożsamość, równość

Porównania niegradacyjne – to porównania, w których zachodzi relacja podobieństwa lub relacja różnicy². Przez podobieństwo rozumie się najogólniej „relację (zwrotną i symetryczną) między przedmiotami, które pod pewnym względem są takie same”; jest to więc podobieństwo (analogia), „zachodzące między przynajmniej dwoma przedmiotami A i B będące podstawą rozumowania stwierdzającego, że B posiada określoną cechę, ponieważ ma ją A, które jest pod jakimś względem podobne do B” (Podsiad 1983: 274, 15). Relację tę wyznacza związek zachodzący między różnymi obiektami, które mają większą lub mniejszą liczbę cech wspólnych (por. Pavlova 1988: 106), toteż zachodzi tu identyczność czę-

¹ Por. w tym względzie definicję językowego obrazu świata, według której jest to „zbiór prawidłowości zawartych w kategoryalnych związkach gramatycznych (fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych) oraz w semantycznych strukturach leksyki, pokazujących swoiste dla danego języka sposoby widzenia poszczególnych składników świata oraz ogólniejsze rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i akceptowanych przez społeczność językową wartości” (Tokarski 1993: 358).

² „Porównania niegradacyjne to porównania wyrażające zależność na jednakowym szczeblu gradacji [...], np. *Jaka matka, taka córka*” (Greszczuk 1988: 11).

ściowa³. Istotną cechą omawianej relacji jest stopniowalność, tzn. możliwość wyrażania rozpiętości podobieństwa wyznaczonej granicą z tożsamością i granicą braku identyczności⁴. Z relacją tożsamości (identycznością zupełną) mamy do czynienia w przypadku, gdy identyczne są wszystkie cechy porównywanych przedmiotów. Relacje tożsamości są zawsze obiektywne, faktualne i nieskalarne, tj. między tożsamością i nietożsamością nie ma stopni przejściowych. Ponadto nie tworzą one obrazów, co jest następstwem ograniczeń do ram kategorialnych, i nie pozwalają na rozwinięcia syntaktyczne. Relację tożsamości związane są nazwy koreferentne, tj. nazwy oznaczające albo jeden (i ten sam) obiekt, albo jedną (i tę samą) klasę obiektów.

W tym miejscu trzeba jeszcze wskazać na pojęcie równości, zachodzącej między obiektami, których własności mogą być poddane ilościowemu zmierzaniu według różnorodnych parametrów (np. ciężkości, rozmiaru) lub według stopnia przejawiania się tych własności (Pavlova 1988: 113). Znaczenie w relacji równości ilościowej i jakościowej może wyrażać parafraza „tyleż co” uogólniająca wartość w odniesieniu do skali (zob. Rivara 1990: 74–79, 107–111). Równość (równocенność) oznacza całkowitą zastępowalność elementów niosących informację, gdyż są to elementy jednakowe, tzn. niosące o sobie nawzajem informację pełną (por. Szejder 1975: 46, 69)⁵.

W porównaniu – jak powiedziano wyżej – pojawia się identyczność częściowa porównywanych przedmiotów⁶. Ujmuje ona zależności zarówno między aspektem znaczeniowym, jak też aspektem formalnym porównań. Odwrotnością relacji podobieństwa jest relacja różnicy, tj. relacja braku podobieństwa między co najmniej dwoma porównywanymi obiektami. Relację podobieństwa (równości⁷) może wyrażać formuła: $x = y(a)$: *jest taki sam jak*, relację nierów-

³ Możliwość wiązania relacją podobieństwa nazw z różnotypową referencją pozwala tworzyć obrazy; dopuszczalne są tu również rozwinięcia syntaktyczne. Ponadto relacje podobieństwa są subiektywne. Podobieństwo może też być zarówno stałe, jak i zmienne (zob. Arutjunova 1983: 6–7).

⁴ Inaczej – „możliwe są tu różne stopnie informacji, którą jeden element zawiera o drugim. Najwyższym stopniem jest niczłozróznilność” (Szejder 1975: 69).

⁵ Sumując ujęcia rozważanych zależności między przedmiotami, można przyjąć następujące odróżnienie trzech wymiarów wspólności (zob. Rivara 1990: 181–183): tożsamość ścisłą (l'identité stricte), która istnieje między przedmiotem a nim samym, np. *Il a la même voiture que j'avais l'an dernier* 'Ma ten sam samochód, który ja miałem w ubiegłym roku', tożsamość całkowitą (l'identité totale) między dwoma przedmiotami, np. *Il a construit deux maisons identiques* 'Budował dwa domy identyczne', tożsamość częściową (l'identité partielle) między dwoma przedmiotami, np. *Le fils est comme le père. (Il ne pense qu'au travail.)* 'Syn jest jak ojciec' (On myśli tylko o pracy.) Tu i dalej polskojęzyczne wersje przykładów – W.W.

⁶ Byłaby to relacja równoważnościowa, tj. zwrotna, symetryczna i przechodnia, której przykładowymi eksplikacjami mogą być: „»bycie podobnym« pod względem pewnych cech, np. [...] fizycznych, [...] bycie porównywalnym” (Biela 1981: 25) lub „»podobny do», 'jest taki jak'” (Kallas 1984: 423). Szerzej o ograniczeniach pojawiania się tożsamości (zupełnej identyczności) w porównaniu zob. m.in. Stein 1906: 129–135; Arutjunova 1983: 3–22.

⁷ Zasada równości jako jednej z podstaw kojarzenia psychicznego pojęć przedmiotowych „polega na tym, że mówiący dopatruje się jakiejś cechy wspólnej, istniejącej równocześnie w poję-

ności (braku podobieństwa) zaś formuła: $x \neq y$ (*a*): *nie jest taki sam jak*⁸ (zob. Jurkowski 1976: 30–31; 1986: 67–71; Greszczuk 1985: 54–55). Obie relacje mają w strukturze semantycznej porównania właściwe sobie wykładnie (płaszczyzny): relację podobieństwa wyznacza *aequativus*⁹; relację różnicy z kolei wyznacza semantycznie *differentivus* (por. Jurkowski 1976: 35). Konstrukcjami niegradacyjnymi są zatem te, w których człony związane są relacją podobieństwa bądź relacją różnicy.

Kategorialne wykładniki *aequatiwu*

„Porównywanie obiektów i zauważanie podobieństwa stanowi podstawę istnienia nazw symilatywnych [...]” (Grzegorzczukowa, Szymanek 1993: 469), jednakże kategoria symilatywności tylko w nielicznych językach naturalnych stanowi kategorię gramatyczną. W przeważającej liczbie języków zaliczana jest ona do kategorii pojęciowych wyrażanych pozagramatycznie: słowotwórczo i składniowo¹⁰.

Na przykład jednorodne własności zestawianych ze sobą obiektów wyrażane są w języku indonezyjskim poprzez zgramatyzalizowane wykładniki, które tworzą odrębną i regularną kategorię gramatyczną. Typowym wykładnikiem jest *sama* ‘jednakowy; taki sam; tak samo’, który występuje wespół z przymiotnikiem w stopniu równym, np. *Rumah ini dan rumah itu sama tinggi* ‘te domy są tak samo wysokie’, dosł. ‘dom ten i dom tamten także (jednakowo) wysoki’. Wykładnikiem *aequatiwu* w języku malajskim jest również *sama ... dengan* ‘jednakowy ... w porównaniu z; taki sam ... jak’, np. *Rumah ini sama tinggi dengan ru-*

ciu podstawowym (określanym) oraz w pojęciu kojarzonym z nim (określającym). W rzeczywistości więc mamy tu do czynienia nie z równością absolutną, lecz częściową, a więc w sensie psychicznym, a nie logicznym. [...] Ten charakter częściowy równości, o której mowa, może tu być również formalnie wyrażony, wtedy mamy do czynienia z porównaniem, por. *chlop jak dqb* (wobec np. *chlop-dqb*)” (Heinz 1965: 33–34).

⁸ Relacja różnicy – to relacja braku podobieństwa między co najmniej dwoma porównywanymi obiektami; jest to więc odwrotność relacji podobieństwa, wynikająca z zaprzeczenia (zaniegowania) tej ostatniej. W porównaniach językowych, które służą komunikowaniu niepodobieństwa, ściślej – odmienności zestawianych obiektów ze względu na porównywaną cechę, nie ma wskazania kierunku różnicy między tymi obiektami (zob. Jurkowski 1976: 30), tj. brak uszczegółowienia, w czym tkwi odmienność między nimi.

⁹ Por. też następującą definicję: „[...] stopień równy (*aequativus*), oznaczający identyczną intensywność cechy w przedmiocie porównywanym i w przedmiocie stanowiącym podstawę porównania lub identyczną intensywność dwóch cech jednego przedmiotu. W jęz. pol. sens ten oddaje konstrukcja analityczna *tak samo ... jak* lub *taki ... jak*, w ros. *такой же ... как u* (*что u*), we franc. *aussi ... que*, w ang. *as ... as* i in., *Anna jest tak samo roztrągnięta jak Maria*, ros. *Анна такая же рассеянная как u Мария*, franc. *Anne est aussi distraite que Marie*, ang. *Ann is as absent-minded as Mary*” (Karolak 1993: 515).

¹⁰ Kategorię gramatyczną stanowi pojęcie, które uzyskuje w języku regularne wykładniki formalne wyrażane w sposób bezwzględny. Kategorię pojęciową cechuje brak owej konieczności i regularności przy formalnym ich wyrażaniu (zob. Grzegorzczukowa 1993: 451).

mah itu 'ten dom jest tak samo wysoki jak tamten (dom)', dosł. 'dom ten jednako- kowo wysoki w porównaniu z (jak) dom tamten'¹¹. Innym wykładnikiem, za pomocą którego wyrażana jest identyczność częściowa porównywanych obiektów, jest komparatywny prefiks przymiotnika *se-* 'jedno; taki sam; tak samo...jak', występujący z przymiotnikami jakościowymi, np. *Papan itu seringan buluh* 'ta deska jest tak samo lekka jak bambus', dosł. 'deska ta / tamta (tak samo) lekka bambus' (Kähler 1956: 153–154; zob. też Jurkowski 1976: 33–34)¹².

Stopień równościowy

Do zgramatyzowanych wykładników *aequatiwu* należy odnieść tak zwany stopień równościowy, stanowiący w niektórych językach świata regularną kategorię gramatyczną. Jest on powszechny, na przykład, w językach celtyckich. W języku walijskim stopień ten tworzy się zwykle, dołączając prefiks *cyn-* oraz końcówkę *-(h)ed* do formy stopnia równego, np. *Cyn ddued â'r frân* '(tak) czarny jak wrona' (King 1993: 77)¹³. Określone formy stopnia równościowego stanowią połączenia przedrostka *cyf-* bądź *un-* z substantiwem bądź z adiektiwem, por. *oed* 'wiek' > *cyfoed* 'tego samego wieku', *lliw* 'kolor' > *unlliw* 'takiego samego koloru' (Thorne 1993: 138–139)¹⁴. Na drodze afiksacji tworzy się stopień równościowy również w języku irlandzkim¹⁵, por. *léirithir* 'także dbały' (L'juis 1954: 228)¹⁶.

Odrębny stopień tożsamości istnieje także w języku sundajskim. Wskazuje on na identyczność cechy zawartej w prefikowanej formie predykatu (prefiksu

¹¹ Wykładnika *sama* używa się w sytuacji porównywania dwóch lub więcej podobnych obiektów jednorodnych, natomiast nieciągłego wykładnika *sama ... dengan* używa się przy co najmniej dwóch, niekoniecznie jednorodnych, obiektach porównania.

¹² W tym miejscu por. też kategorię *aequatiwu* w języku huryckim, np. *a-ta-aš-ši ka-a-šu-ūš hu-bu-uš-tab* '≈ opasanie wałem [to pod] miastem Ebla zastanę jak w Beder złamane / rozbite' (Neu 1988: 236–238).

¹³ Element *-hed* ma ograniczenia w łączliwości (wówczas stopień równościowy wyrażany jest słowem *mor*, np. *mor amddifad* 'także pokrzywdzony') (L'juis 1954: 228).

¹⁴ Odnośnie do zmian historycznych i różnicowań dialektalnych w obrębie tych formacji zob. Morris-Jones 1953: 72–78.

¹⁵ Okresu staroirlandzkiego. W nowoirlandzkim *aequativus* występuje z przyimkiem *le 'z'*, por. *tá Seán chomh sean le Séamas* 'Jan jest tak stary jak Jakub'. W tym miejscu należy dodać, że przyimek *le* występuje też (obok *ri*) w języku gaelickim (szkockim): *tha Jain cho ard ri Seumas* 'Jan jest tak wysoki jak Jakub', w języku kornijskim zaś *aequativus* zrównał się pod względem formalnym z *positiwem*, zachowując jednakże funkcję *admiratiwu* (zob. Bednarczuk 1988: 676, 680, 705).

¹⁶ Przytoczone formacje nie wyczerpują możliwości wyrażania znaczenia *admiratywnego* w językach celtyckich. Sens 'jak X' oddają określone formacje sufiksalne, np. wal. *arthog* 'jak niedźwiedź', *chwysigennig* 'jak pęcherz', jakkolwiek za pośrednictwem tych afiksów znaczenie podobieństwa współwystępuje z reguły z innymi znaczeniami; irl. *dornach* 'jak pięść' (zob. Russell 1990: 36–37, 63, 92). Por też bret. *hirret un nos* 'długi jak noc', wal. *comard* 'równie wysoko' (zob. Zimmer 1897: 161–166, 180–206).

sa-), np. *Pohen teh sɔluhur pohon ien* 'to drzewo jest tak samo wysokie jak tamto (drzewo)' (Pavlenko 1965: 50).

W języku mingrelskim występuje specyficzny „zrównujący stopień porównania”, w którym formacje aequatiwu mają następującą postać: *mašxwa* 'takoz gruby / tłusty', *mauča* 'takoz czarny' (Klimov 1978: 82). Stopień taki, budowany na drodze derywacji prefiksally-sufiksally, występuje też w języku zańskim (por. Kiziria 1967: 67).

W języku somali natomiast istnieje jako samodzielna kategoria systemowa tzw. stopień jednakowości. Znaczenie jednakowości stopnia właściwości wyrażane jest za pomocą rzeczownika, wskazującego na skalę tej własności oraz czasownika *ahaan*. Znaczenie to może występować w dwóch zasadniczych konstrukcjach: porównawczej, gdy jeden obiekt ma cechę w tym samym stopniu co obiekt drugi, oraz zwrotnej – gdy oba obiekty mają daną cechę w tej samej mierze. Schemat pierwszej konstrukcji wyznaczają: podmiot – rzeczownik w prepozycji wobec czasownika *ahaan* z praeverbium *la* 'z' – forma zależna od praeverbium *la*, np. *Wuu ila wanaag yahay* 'On takoz dobry jak ja', dosł. 'Oto-on ja-z dobro jest'. Formułę konstrukcji zależnej konstytuują: podmiot – czasownik 'być' w formie *ahaan* lub *waa / weyye* – walentna forma zależna, tj. rzeczownik z praeverbium *isku*, por. *Waa isku dar* 'Oni są jednakowo odziani', dosł. 'Oto-jest siebie-do odziani'. Wyrażeniu idei pełnej tożsamości przedmiotów służy słowo *mid* 'jeden', np. *Waa isku mid* 'Oni są jednakowi', dosł. 'Oto-jest siebie-do jeden' (Žolkovskij 1972: 235).

Od przedstawionych zgramatykalizowanych konstrukcji aequatiwu należy odróżnić regularny w niektórych językach stopień tożsamości (identyczności) porównania, który jest przekazywany – na przykład w języku kaczyńskim – lekcyjalnie za pomocą leksemu *mären* 'być jednakowym', np. *Ngai gaw nang hte mären kăja ai* 'Ja jestem tak samo dobry, jak i ty' (Puzickij 1968: 83).

Przypadek upodobnienia

Systemowo znaczenie aequatiwu wyraża również tak zwany przypadek upodobnienia, który – jak się wydaje – należy traktować jako inwariant stopnia równościowego, gdyż zachowane są w nim relacje częściowej identyczności zestawianych obiektów z tą tylko różnicą, iż nie precyzuje się tu ściśle i jednoznacznie wartości porównywanej cechy w punkcie „równość”, a raczej umiejscawia tę wartość w granicach zbliżenia z tym punktem¹⁷. Konkretny w danym języku przypadek upodobnienia cechują swoiste zgramatykalizowane wykładniki. Najczęściej są to afiksy, np. w języku osetyńskim funkcję tę pełni afiks typu aglutynacyjnego *-ay*, wyrażający upodobnienie jednego przedmiotu do innego

¹⁷ Wprowadzenie takiego terminu ogólnego wydaje się konieczne, ponieważ systematyzuje on funkcjonujące w opracowaniach konkretnych języków różnorodne nazwy wraz z niesionymi przez nie znaczeniami (por. dalsze omówienie).

przedmiotu, por.: *Фест райсомәй ләзгәу* ‘wstań rano jak mężczyzna, dosł. podobnie / na wzór innych mężczyzn’, tzn. ‘dziarsko, zuhowato’ (Gagkaev 1952: 52, 102). W języku bacbijskim natomiast wyróżnikiem formalnym przypadku porównania (upodobnienia) jest formant *-x* dodawany do rzeczownika, z którym coś jest zestawiane, np. *окху-х тарлъено стиаки сӕ цо вазино ва* ‘nie widziałem człowieka podobnego do niego’, dosł. ‘do niego podobny człowiek nie był przeze mnie widziany’ (Dešeriev 1953: 64). W dialekcie muchadskim języka rutulskiego znaczenie podobieństwa wnosi przypadek drugi (lokatywny), por. *гъа дид-ик’ кикара* ‘on do ojca jest podobny’ (Ibragimov 1978: 55). W języku huallaga keczua przypadek podobieństwa (analogiczności) wyznaczają funkcjonalnie określone morfemy w funkcji „przypadkopodobnej”, por. *Pay miku-n kuchi-naw* (dosł. ‘On je świnia podobnie’) – *Pay miku-n kuch-niraq* (dosł. ‘On je świnia jak’) ‘On je jak świnia’, które różnią się między sobą odcieniami zakresowymi sygnalizowanego podobieństwa: *-naw* komunikuje upodobnienie przypuszczalne, m.in. w odniesieniu do rzeczy, sposobu, *-niraq* zaś wykorzystuje się zasadniczo w celu przypisywania podobieństwa fizycznego (Weber 1989: 57, 220–226)¹⁸.

Niekategorialne wykładniki aequatiwu

Poza dotychczas omówionymi przypadkami aequativus reprezentowany jest w porównaniach przez różnorodne środki formalne, które nie tworzą systemowej kategorii gramatycznej. Stwierdzenie to dotyczy większości języków naturalnych świata, toteż w niniejszym punkcie przedstawione zostaną wyłącznie poszczególne typy niekategorialnych wykładników aequatiwu z egzemplifikacją jedynie ważniejszych ich rodzajów.

Formy wyodrębniania

Jedną z możliwości gramatycznego wyrażania jednakowości jest zastosowanie specyficznych form wyodrębniania. Taką swoistą formę wyodrębniającą, zbudowaną w oparciu o określony sufiks, mają np. w języku ulczyjskim oraz w języku orockim przymiotniki i rzeczowniki w konstrukcjach porównawczych, por. ulczyjski *азбума* ‘ten z braci, który jest starszy’ (Sunik 1968: 158), orocki *тагдадума* ‘ten, który jest biały’ (Petrova 1968: 178).

¹⁸ Z omówionymi przypadkami upodobnienia koreluje, jak się wydaje, spotykany w języku inga przypadek sposobu, wyrażający znaczenie aequatiwu za pomocą wykładnika przypadku *-sina*, por. *pacallasina* ‘jak gdyby schowany’, *yapa atun rucu gallosina* ‘jak (podobny / analogiczny) bardzo duży stary kogut’, gdzie *yapa* ‘bardzo’, *atun* ‘duży / wielki’, *rucu* ‘stary / stary człowiek’, *gallo* ‘kogut’ (Levinsohn 1976: 86, 96, 57). Również w innych językach używa się określonych przypadków na oznaczenie równości, np. w sanskrycie w roli tej stosowany bywa instrumentalis (zob. Gawroński 1985: 105).

Wskaźnik *jak*

Stosunek podobieństwa zestawianych własności wyrażany jest powszechnie za pomocą wskaźników porównania mających sens 'jak'¹⁹, np. pol. *Maria spojrziała na niego, jak patrzy się na głupca* (Grochowski 1984: 283); cz. *Počínal si jako Švejk* 'Postępował jak Szwecjk' (Grepl 1989: 294), słow. *Prišlo to ako hrom* 'Przyszło to jak grom' (Orlovský 1971: 102); białorus. *Дождзіс ліў як з вядра* 'Deszcz lał jak z wiadra' (Burak 1987: 98); górnołuż. *strowy kaź ryba* 'zdrowy jak ryba' (Šewc-Schuster 1976: 79–80); niem. *Sie streiten(,) wie die Kinder (streiten)* 'Kłóca się(,) jak dzieci (się kłóca)' (Rytel-Kuc 1999: 429); rum. *Ochii tăi sînt senini ca cerul* 'Twoje oczy są jasne jak niebo' (Manoliu 1962: 316) itd. Przedstawione porównania podobieństwa o strukturze *X jak X* można traktować jako swoiste przyrównania²⁰.

Skorelowane wskaźniki porównania

Stosunek równości zestawianych własności wyrażany jest często za pomocą skorelowanych wskaźników porównania, występujących w konstrukcjach porównawczych, przy czym obecność korelatu nie jest zawsze obligatoryjna²¹ (zob. Greszczuk 1985: 73), np. pol. *Szczupaki są tym w świecie ryb, czym jastrzębie w świecie ptaków. Otrzymałem takie mieszkanie, o jakim marzyłem od dawna* (Bak 1987: 449, 451), *Maria spojrziała na niego, jak patrzy się na głupca* (Grochowski 1984: 283)²²; ros. *Было так тихо, как только может быть в безветреный день* 'Było tak cicho, jak tylko może być w bezwietrzny dzień w lesie', *Ведь дом погружался в такую тишину, как будто вымирал* 'Przecież dom pogrążał się w takiej ciszy, jak gdyby wymierał' (Kručinina 1982: 494–500); niem. *Wir haben unseren Urlaub (so) verbracht, wie wir ihn uns vorgestellt hatten* 'Spędziliśmy urlop (tak), jak to sobie wyobrażaliśmy' (Rytel-Kuc 1999: 429); ang. *Isabelle has as many books as her brother (has)* 'Izabela ma tyle książek, ile / co jej brat (ma)' (Quirk 1985: 1137); wal. potoczny *Oed o'n wan faltha cath* 'Był tak słaby jak kot' (King 1993: 78); alb. *Ajo është aq e bukur sa*

¹⁹ Konstrukcjom porównawczym ze wskaźnikami jednosegmentowymi o rządzie mianownikowym odpowiadają znaczeniowo struktury typu pol. *po pańsku ubrany* (jak pan), *ubrany z pańska* (prawie tak jak pan) (Grzegorzczukowa 1979: 90), cz. *Počínal si švejkovsky* (Grepl 1989: 294) itd.

²⁰ Por. też semantyczno-syntaktyczną analizę porównań podobieństwa typu *X (tak)* na materiale niemieckim w pracy Hahnemann 1999: zvl. 66–69. Od omawianych porównań z wykładnikiem *jak, jako* należy oddzielić porównania intensywne typu *lagodny jak baranek*, które znamionuje elativus (por. Wysoczański 1998: 120–136).

²¹ Wykładniki te wprowadzają porównanie proporcjonalne (zob. Burs'e 1952: 520). Poszczególne języki dysponują z reguły kilkoma wskaźnikami.

²² Odnośnie do spójników wielosegmentowych ciągłych i nieciągłych w języku polskim, zwłaszcza konektora *jak* zob. Kallas 1986: 135–136.

Drita 'Ona jest tak ładna, jak Drita' (Mindak 1993: 47). Analogiczne wskaźniki występują w językach nicindoeuropejskich, por. jęz. margi *Ngyidà dònámà ndògè Dáudà* 'Nggida jest tak samo silny jak Dauda' (Hoffmann 1963: 72), jęz. szański *myan1-nang2 maan3 mea3 tea2 naj5 khaw1 maa2 thoam2 ku6 hyan4 jaw5*, dosł. 'jak w rodzinnej wsi zachodził on pogadać do każdego domu' (Morrev 1983: 88).

Wykładniki leksykalne

Formalnym reprezentantem aequatiwu są również określone wykładniki leksykalne²³, por. pol. *podobny do* + gen., *w kształcie / na kształt* + gen., *w rodzaju* + gen. itd., np. *Chłopiec jest podobny do matki* (Grochowski 1984: 255, 264), *I bór czernił się na kształt ogromnego gmachu* (Bąk 1987: 440), *To było równoznaczne z klęską* (Sadziński 1999: 903). Ten rodzaj niekategorialnej realizacji przyrównania jest nie tylko wysoce frekwencyjny w poszczególnych językach, lecz ponadto cechuje go znaczna liczba wykładników w konkretnych językach, por. cz. *podobný / podobat se / obdobný komu, čemu, roven / rovnajici se komu, čemu*, np. *podobný otci* 'podobny do ojca' (Havránek 1981: 131, Trávníček 1951: 1221); sch. *ličiti što kome, nalikovati, sličan, biti nalik na koga*, np. *Dijete je slično ocu* 'Dziecko jest podobne do ojca' (Barić 1979: 359), *sestra nalik brata* 'siostra podobna do brata', *poput ovoga čeljadeta* 'niczym ta gospodyni' (Kopečný 1973: 205). franc. *ressembler à, ressembler à, comparable à / avec, pareillemant à, pareille à, analogue à, avoir l'air..., à la manière de ...* itd., np. *La terre est pareille à une orange* 'Ziemia jest podobna do pomarańczy / takąż jak pomarańcza' (Bonnard 1982: 74)²⁴.

W niektórych językach znaczenie równości lub podobieństwa wyrażane jest tylko leksykalnie, np. w języku rwarda poprzez wykładniki czasownikowe i rzeczownikowe, por. *biriya bití birareeshya* 'te drzewa-tam są równe (jednakowe) długością', *iri táka rigira isáno n'iiyáawé* 'ta lampa jest podobna do tamtej' (Overdulse 1975: 223)²⁵.

²³ Są to przede wszystkim wykładniki leksykalne oparte na rekcji oraz wyrażenia przyimkowo-wyrazowe.

²⁴ Podobnie w innych językach, np. ros. *в виде* + gen., *вроде* + gen., *наподобие* + gen., *по образцу* + gen., *така* + gen.; *подобно* + dat., *подобно тому как* + dat., *похожий на* + acc., *сходный с* + instr., *смахивать на* + acc. itd., np. *Ваза в виде ладьи* 'waza w kształcie łodzi', *Птичка вроде воробья* 'ptaszek podobny do wróbla', *жизнь наподобие отшельника* 'życie na podobieństwo pustelnika' (Švedova 1982: 433–452; Bogusławski 1973: 49–237); ukr. *схожий на кого, що, подібний до кого, чого* itd., np. *схожий на брата* (Rusanovskij 1986: 256); bułg. *приличам / метна / досиц / подобен* + na, np. *На майка си се метнал* 'Wdał się w matkę' (Češko 1959: 82).

²⁵ Podobnie w języku mossi czasownik służy specyfikacji równości: *a be paga wa nam* 'on jest silny jak ja' (Homburger 1949: 196).

Ideofony

Odmienne niż leksemy porównania należy traktować występujące w niektórych językach afrykańskich specyficzne określniki (przysłówki) przyczasownikowe, często pochodzenia onomatopeicznego. Są one uważane za odrębną klasę tzw. ideofonów i przyporządkowane odpowiednim czasownikom lub przymiotnikom, np. suahili *kuanguka tang* 'upaść jak moneta' *kuanguka kacha* 'upaść jak gałąź' (Ohly 1974: 99).

Słotwórcze formanty porównawcze

Z przedstawionymi w punkcie poprzednim formalnymi sposobami wyrażania znaczenia *aequatiwu* w językach naturalnych traktowane są tożsamo wyspecjalizowane w funkcji porównawczej, tj. oznaczania częściowej identyczności, niektóre formanty słotwórcze. Zasadniczo rolę wyrażania sensu 'który jest podobny do' pełnią różnorodne afiksy, w mniejszym zaś stopniu inne wykładniki morfologiczne. Ujęcie typologiczne istniejących w językach środków tego rodzaju przedstawiają kolejno poniższe podpunkty.

Prefiksy

Jeden z typów afiksального wyrażania niegradacyjnych stosunków porównawczych stanowią derywaty prefiksalne. Przykładowo, w języku tagalskim, w którym urabianiu porównawczych form imiennych służą różne prefiksy, np. *gailog* 'takiż jak rzeka', *singgandá / kasínggandá* 'takież piękny', *magkasínggandá* 'takież piękni, -e, l. podwójna', *kakulay* 'takiego samego koloru', *gakalawit* 'haczykowany, podobny do haczyka', *malakanin* 'podobny do ryżu, miękki jak gotowany ryż' (Makarenko 1970: 78–85). W języku indonezyjskim omawiane znaczenie konstytuuje model: prefiks oraz prosty morfem rdzeniowy (od osnów mających znaczenie przedmiotowe), np. *ber-* + *batu* 'kamień' > *berbatu* 'kamienisty' (Arakin 1967: 197). W klasycznym języku ormiańskim jako samodzielny prefiks o znaczeniu 'podobny; taki sam' funkcjonował formant *ham-*, np. *hamazor* 'o równej (wyrównanej) sile'. Przedstawiciele szkoły grekofilskiej wprowadzili przyrostek *hom-*, który odpowiadał greckiej formie *ὅμο* (*ómó*) 'równy; jednakowy', por. *homazgi* 'pobratymczy; z tego samego plemienia' (Tumanjan 1971: 124). Prefiksalne formacje wyrażające znaczenie *aequatiwu* pojawiają się też w materiale słowiańskim, gdzie przedrostek *su-* wnosi znaczenie 'mający jakieś cechy wspólne' > 'podobny' i tworzy derywaty rzeczownikowe, np. sch. gw. *sūbaba* 'kobieta podobna do baby, mająca cechy baby'; słowen. gw. *sopraznik* 'nieobowiązkowe święto, w które można pracować; dzień mający pewne cechy święta'; bułg. *sugrásica*, gw. *sugráska* 'drobny grad', etymol. 'grad podobny do grochu' < bułg. *grach* < psł. **gorch?* 'groch', ros. dial. (Nowogród,

Kostroma) *súparenʹ, -rnja* ‘kobieta, dziewczyna o cechach męskich; kura mająca cechy koguta; hermafrodyta’; ukr. *súmeda* ‘jabłko słodkie jak miód’ < *med* ‘miód’ (Boryś 1975: 143–145).

Sufiksy

Następny – powszechniejszy od poprzedniego – typ afiksального wyrażania symilatywności w językach naturalnych stanowią derywaty sufiksalne. Poszczególne języki rozporządzają z reguły wieloma sufiksami przyrównania, które pozwalają formować derywaty implikujące niegradacyjne stosunki porównawcze. Przykładowo, języki słowiańskie cechuje bogactwo morfemów gramatycznych, które służą do budowy rzeczowników, przymiotników i przysłówków sufigowanych, jednakże „kategoria symilatywności ujawnia się najpełniej w przymiotnikach odrzeczownikowych, które nazywają cechy mające podobieństwo do cech charakterystycznych dla przedmiotów wskazanych w podstawie słowotwórczej /.../” (Grzegorzczkova, Szymanek 1993: 469), por. pol. *dzwonecznik, wąsy krzaczaste, spiralny świder, sierpowaty księżyc, pergaminowa cera, kulisty kształt, blazeńsko* (Gawełko 1976: 44; Grochowski 1984: 283; Grzegorzczkova, Puzynina 1984: 385; Grzegorzczkova 1984: 458; Kallas 1984: 420–428), cz. *boubelatý, sisyfovský, vejčitý; mongoloidní, zlatisty, báječný* (Mališ 1992; Rusínová 1978: 31–32, Trávníček 1951: 347), ros. *ключковатый* ‘przypominający haczyk’, *карликовый* ‘karli / karłowaty’ (Lopatin 1982b: 269–321; zob. też Schneider 1973: 46), ukr. *лаптухуватий* ‘łańcuchowaty’ (Rusanovskij 1986: 203), bułg. *коремест* ‘brzuchaty’ (Sławski 1962: 83), sch. *jastrebast* ‘podobny do jastrzębia’ (Frančić 1956: 99), maced. *тракалест* ‘taśmowaty’ (Koneski 1954: 85), niem. *glasig* ‘jak szkło’, *schlauchartig* ‘woreczkowaty’, *heldenmaßig* ‘po bohatersku’, *männlich* ‘po męsku’ (Fleischer 1969: 223–238, 251; Gawełko 1976: 45), franc. *coquille tuilée* ‘muszla w kształcie dachówki’²⁶ (Gawełko 1976: 45).

Sufiksy porównawcze powszechne są w językach nieindoeuropejskich. Przykładowo, język gruziński rozporządza przyrostkami *-ebr* i *-ebri*, por. *rgolisebri* ‘mający kształt pierścienia’ (Fähnrich 1986: 161). W językach kumańskich wykładnikami form porównania i upodobnienia są dołączane do form imiennych dwuwariantowe sufiksy porównawcze (*-ča / -ца* i ich allomorfy), por. karacz.-bałk. *таӷ-ча / таӷ-ца* ‘jak góra’, *акь-ча / акь-ца* ‘jak biały’, *эки-ча / эки-ца* ‘jak dwa’; kumycki *сениче* ‘jak ty’ oraz sufiksy upodobnienia (*-лаӷ / -леӷ*) w postaci licznych allomorfów, np. *от-лаӷ* (kumycki *отдаӷ*, karaimski *отлӷ отлаӷ*) ‘podobnie jak ogień’ (Chabičev 1989: 182–184).

²⁶ Formant ten służy również do tworzenia przymiotników, które zawierają zarówno znaczenie ‘który ma’, jak też ‘który przypomina’, np. *grés flammé* ‘piaskowiec pokryty plamami w formie płomieni’ (Gawełko 1976: 45). Por. w tym kontekście sufiks **tero*, np. gr. *μελάντερον ήυσε πύργα* ‘tak samo czarny jak smoła’ (Méillet 1948: 385).

Konfiksy

Innym, choć raczej okazjonalnym w językach naturalnych, formantem wnoszącym znaczenie aequatiwu jest konfiks. Przykładowo w języku tagalskim konfiks *ká...-in* służy do tworzenia nazw osób wedle podobieństwa bądź analogii, por. *damdám* ‘odczuwanie’ > *kádamdamin* ‘jednakowo czujący’ (Makarenko 1970: 84). W podtypie tym mieszczą się powszechne w językach słowiańskich przysłówki prefiksalnie-sufiksalne. Derywaty te mają różnorodną postać, np. pol. *po pańsku* ‘zachowywać się jak pan’, *po domowemu* ‘jak w domu’ (Grzegorzczkowska 1979: 89–90), ros. *подлицок*, *подкулачишук* (Lopatin 1982a: 234), ukr. *пудбасок* (Rusanovskij 1986: 203)²⁷.

Infiksy

Również okazjonalnie pojawia się w językach naturalnych infiksacja, kiedy wrostek wnosi znaczenie podobieństwa, analogii. Tego rodzaju morfemem segmentalnym jest w języku tagalskim infiks *-in-*, np. *sampaga* ‘jaśmin’ – *sinampaga* ‘podobny do jaśminu, jaśminopodobny’ (Makarenko 1970: 82). Infiksalny sposób wyrażania upodobnienia istnieje też, obok innych sposobów, na przykład w języku sundajskim *Samsu djalma guměde* ‘Samsu prowadzi się (zachowuje się) jak mężczyzna’, gdzie: *gumagah* ‘być podobnym do śmiałka’, *gumenlis* ‘prowadzić się jak piękny mężczyzna’ (Pavlenko 1965: 51).

Poimki

Kolejnym rodzajem formantów, które umożliwiają wprowadzanie do wyrażen językowych niegradacyjnych stosunków częściowej identyczności są poimki upodobnienia. Wspecjalizowane w tej funkcji poimki są charakterystyczne m.in. dla niektórych języków tureckich. Łączą się one z nominami w formie podstawowej (mianownikowej) lub zależnej (dopełniaczowej), np. karacz.-kałp. *чажуџк јажуџи* ‘tak jak (na kształt) czajnik’; baszkirski *миџір кџџџк* ‘na podobieństwo żelaza’; ujugurski *адәм кәџи* ‘jak człowiek’; turkm. *арџлан јәџи* ‘jak lew’; gauski *дан зџи* ‘jak gałązka’; szorski *абам оукаџу* ‘jak mój ojciec’ itp. (Ščerbak 1987: 68–73). W języku tureckim rolę wprowadzania stosunków porównania i podobieństwa podług jakości odgrywa poimek *gibi*, a podług ilości – *kadar*, np. *Gözleri ise, bir çocuk gözleri gibi masumdu* ‘A oczy jej były niewinne, jak oczy dziecka’; ...*Ömer’i kendi evlâd kadar severdi* ‘...On lubił Omera, jak własne dziecko’ (Kononov 1956: 319–320). Rozliczne poimki proste wskazujące na podobieństwo i porównanie występują w języku jagnobskim i jego dialektach,

²⁷ Por. też przedstawione wyżej derywaty z prefiksem *su-*, np. sch. gw. *sübabica*, maced. *sugradica* ‘drobny grad’ (Boryś 1975: 144).

por. *iš xór-tišt γówi-mánta* 'on je jak krowa', *méxki-γow im* 'ja jestem mocny jak gwóźdz', *ašau šumóy-rangi odáni-riti* 'on poszedł do człowieka jak wy (pan)', *man taw-dódi rot šáwi Eúdda náim* 'ja nie mogę chodzić pieszo jak ty' (Chromov 1972: 59)²⁸.

Złożenia

Produktywnym sposobem wyrażania niegradacyjnych relacji podobieństwa pod względem określonej własności obiektów jest kompozycja, por. np. niem. *bärenstark* 'silny jak niedźwiedź'; *lilienähnlich* 'podobny lili' (Sadziński 1999: 863, 896); *glockenförmig* 'mający kształt dzwonu' (Fleischer 1969: 223). W jej obrębie wyróżniają się przede wszystkim złożenia rzeczownikowo-przymiotnikowe i rzeczownikowo-rzeczownikowe²⁹, np. pol. *węgorzokształtny*, *oślógłowy*, *cytropodobny* (Grzegorzczkowska 1984: 447); *morskozielony* 'zielony jak woda morską', *wężokręty* 'kręty jak wąż', *dymnoszary*, *wawrzynolistny* (Klemensiewiczówna 1951: 72, 88–90), *malpozwierz*, *szablodziób* (Grzegorzczkowska, Puzyńska 1984: 400–402), ros. *звероподобный* 'jak zwierz/podobny do zwierza'; *зигзагообразный* 'zygzakowaty', *стреловидный* 'strzałkowaty' (Švedova 1982: 321), ang. *childlike* 'dziecinny / jak dziecko'; *rock-hard* 'twardy jak skała' (Quirk 1985: 1553, 1587), sanskryt (złożenia tatpuruša): *maty-sadrśa* 'podobny do matki', (złożenia bahurīhi): *hasti-pāda-* 'słonionogi' (Żarski 1991: 58–59). Composita tego rodzaju występują również w językach nieindoeuropejskich, por. awarskie *ɣlazux̄axlab* 'śnieżnobiały' < *ɣlazux̄* 'śnieg' + *x̄axlab* 'biały' (Madicva 1967: 261).

Apozycyjne grupy substancyjne

W obrębie symilatywnych złożeń porównawczych mieszczą się też grupy substancyjne z apozycyjnym związkiem komponentów³⁰, np. pol. *kobieta-demon*; cz. *člověk-anděl* 'człowiek-anioł'; ros. *улица-змея* 'ulica-wąż'; bułg. *очи-черешии* 'oczy-czereśnie' (Mološnaja 1973: 91–103)³¹. Composita wyraża-

²⁸ Poimki porównawcze są wykorzystywane przy porównaniu, zestawieniu, upodobnieniu obiektów również w języku mongolskim, zob. Todaeva 1951: 159.

²⁹ Wchodzą tu jeszcze composita tworzone na bazie form czasownikowych, por. *wiatropędny* '(dawn.) szybki jak wiatr' (zob. Klemensiewiczówna 1951: 71).

³⁰ Mianowicie, „w wypadku, gdy zostają skojarzone dwa pojęcia przedmiotowe na zasadzie równości, mamy do czynienia już nie z dwoma bytami, lecz z jednym, tym, który tkwi w pojęciu określanym, por. *brat lekarz*, *statek widmo*, *człowiek mucha* etc.” (Heinz 1965: 35).

³¹ Poprzedzający przymiotnik element bazowy wnosi w złożeniach grupy znaczenie porównawczo-konkretyzujące, które, jak pokazują przykłady, odpowiada znaczeniu relacji porównawczych w konstrukcjach typu X jak Y, np. bułg. *везде-займану* = *везде като займану* 'brwi jak sznurki'. Wyrażenia zawierające apozycję nie są liczne w językach słowiańskich i pojawiają się przede wszystkim w poezji (zob. Radewa 1955: 403).

jące porównanie i podobieństwo znajdujemy również w sanskrycie wśród złożań karmadhāraya, np. *virahānala-* ‘rozłąka jak ogień’ (Żarski 1991: 58).

Formy przypadkowe

Znaczenie podobieństwa oddają również bezprzyimkowe bądź przyimkowe wyrażenia syntetyczne, których człony mają formę ściśle określonych przypadków typu: cz. *chłap do chlapa* ‘chłop w chlopa’ (Kopečný 1973: 64), ros. gen. *лешта wspomинаниу* ‘taśma wspomnień’, acc. *собака с волка* ‘pies jak wilk/o wielkości wilka’ (Švedova 1982: 433–445). Szczególne miejsce wśród form przypadkowych fleksyjnych języków słowiańskich zajmuje narzędnik porównania i upodobnienia³², np. cz. *krev potůčkem teče* (= *jako potůček*) ‘krew cieknie potoczkiem’ (Trávníček 1951: 1233); ros. *ном-пучём* ‘pot jak strumień’ (Švedova 1982: 433–445)³³.

Konkatenacja

Do procedur słowotwórczych wyrażających relację podobieństwa można zaliczyć też konkatenację. Reprezentatywne w tym względzie jest szczerzenie fonetyczne, jakie ma miejsce w języku khmer, por. *ក្ប:រូ* ‘koło’ – *ក្បរូក* ‘haczykowaty, w kształcie haczyka’ – *កាវរូ* ‘łukowaty, w kształcie łuku’ – *ក្បរូរូ* ‘pierścieniowaty’, gdzie wspólne dla całego łańcuszka nagłosowe *ក* i *រូ* mogą być obecne w słowach łańcucha zarówno razem, jak i osobno, a każdy leksem wyraża w tym lub innym aspekcie znaczenie ‘krzywy’ (Gorgoniev 1966: 69–70).

Omówienie środków słowotwórczych należy uzupełnić jeszcze wskazaniem na to, iż szereg nominatywnych nazw symilatywnych funkcjonalnie tworzy warstwę leksykalną terminów, zwłaszcza botanicznych i zoologicznych, np. pol. *morszczyń pęcherzykowaty*, ros. *фукус пузырчатый* (Podbielkowski 1985: 237).

³² Uważa się, że powstanie tego przypadku nastąpiło z narzędnika przemiany (przeobrażenia, przeistoczenia), gdyż forma narzędnika była stosowana pierwotnie m.in. w celu ukazania przeobrażenia ludzi w zwierzęta, rośliny, kamienie i in.; w języku staroruskim w poezji ludowej narzędnik ten znamionował bliski przeistoczeniu charakter upodobnienia (przyrównania), natomiast we współczesnym języku rosyjskim kategoria narzędnika porównania nie jest ograniczona do wcześniejszego zakresu leksykalno-semantycznego – obejmuje ona szerszy krąg grup znaczeniowych wyrazów (zob. Spasova 1986: 60–61). Ostatecznie można przyjąć, że narzędnik upodobnienia łączyłby w sobie znaczenia narzędnika podobieństwa i narzędnika przemiany i tym samym odróżniałby się od narzędnika porównania, por. „narzędnik upodobnienia różni się od narzędnika porównania tym, że jeśli w zdaniu z bezspójnikowym zwrotem porównawczym metafora czasownikowa uzupełnia się porównaniem imiennym i zwrot w całości służy celom ekspresywno-uwidoczniającym, to w zdaniu z narzędnikiem upodobnienia wypełniana jest funkcja predykatywna czasownika, samo imię jest metaforą, powstałą z porównania” (Lucenko 1998: 16).

³³ Znaczeniowo odpowiadają one konstrukcjom N jak Y, por. np. pol. „*koń stanął dęba*” znaczy: *koń stanął (tak) jak stoi dąb*, czyli *koń = dąb* pod względem czynności *stania*” (Heinz 1965: 98).

Końcówki

Kolejnym wykładnikiem gramatyczno-morfologicznym, który wprowadza znaczenie aequatiwu, są końcówki. Przykładowo, w języku lakijskim końcówki *-ксса* oraz *-кыума*, dodane do rzeczowników w mianowniku lub innym przypadku, wskazują na podobieństwo porównywanych przedmiotów pod względem rozmiaru, wielkości bądź ilości, np. *варануксса чу кьабиклаӀ* ‘jak wielbłąd (o wielkości wielbłąda) koń nie jest’, natomiast końcówki *-кыума* oraz *-укуума* służą oznaczaniu identyczności przedmiotów pod względem jakości, np. *асланукуума вирчур та*, dosł. ‘jak lew odważny jest on’ (Žirkov 1955: 44, 73)³⁴. Stosunek równości w języku tabasarańskim określają końcówki *-sä* (*-si*) lub *-su*, np. *ner-si* ‘jak rzeka’ (Kempf 1978: 50).

Reduplikacja

Znaczenie aequatiwu może być również implikowane poprzez reduplikację leksemów bądź sufiksów. Przykładowo, w języku margi następuje powtórzenie rzeczownika wraz z określonymi zmianami, por. *mə̀m̄mə̀m̄*, dosł. ‘coś jak miód’ (*mə̀m̄* ‘miód’, zob. Hoffmann 1963: 52).

Kontaminacja

Oprócz wymienionych dotychczas sposobów wyrażania niegradacyjnych relacji porównawczych istnieje jeszcze inny sposób wyrażania znaczenia aequatiwu – kontaminacja, która polega na zmieszaniu określonych wykładników niekategorialnych. Kombinatoryczny charakter ma, na przykład, upodobnienie w języku sundajskim, które realizowane jest za pomocą częściowego powtórzenia z jednoczesnym dodaniem sufiksu *-an*, por. *gə̀gə̀ringan* ‘czuł się chorym / czuł się jak chory’ (Pavlenko 1965: 51). Kontaminacja niosąca znaczenie aequatiwu nie jest jednak środkiem powszechnym w językach naturalnych.

Wykładniki differentiwu

W przeciwieństwie do aequatiwu relacja różnicy reprezentowana przez differentivus nie notuje – jak się uważa – wykładników zgramatyzalizowanych (por. Jurkowski 1976: 34–36; 1986: 67–68). Powszechnie jest on spełniany przez środki komunikujące brak podobieństwa między obiektami typu, pol. *Adam nie jest tak (samo) mądry, jak (mądry jest) Bolesław* (Jurkowski 1976: 34). Jest ona wyraża-

³⁴ Końcówki pierwszego rodzaju przyłączane do zaimków wyrażają zależności analogiczne do wyżej omówionych.

na w językach naturalnych w sposób analityczny za pomocą różnorodnych wyrażań leksykalnych. W niektórych językach można, jak się wydaje, dostrzec pewne znamiona systemowości. Tak, na przykład, w celu wyrażenia w sposób regularny różnego stopnia cechy lub różnicy w ogóle w języku somali przed rzeczownikiem ze znaczeniem właściwości stawiana jest partykuła *kala* 'w różne strony', np. *Waa kala ma'anyihiin* 'One nie są jednakowo słodkie', dosł. 'Oto w różne strony słodkie-są'. Niezależnie od tej realizacji istnieją specjalne środki leksykalne służące wyrażaniu niepodobieństwa, por. czasownik *kala duwwan* 'być różnym' i konstrukcja *kala jaad ah / kala jaaadjaad ah* 'być różnego rodzaju', np. *alaab badan oo kala jaadjaad ah* 'różnorodne towary' (Žolkovskij 1972: 236).

Sumując dokonane stwierdzenia ogólne na temat porównań niegradacyjnych, należy dodać, iż są to porównania, w których zależność (relacja) między członami wyrażona jest na jednym (i jedynym) szczeblu gradacji; w płaszczyźnie tekstu elementy takiego porównania mają postać *positiwu*. Omówione wykładniki relacji *aequatiwu* i *differentiwu* obejmują zasadnicze typy kategoryalnych i niekategoryalnych wykładników *aequatiwu* występujących w językach naturalnych. *Aequativus* nie ma, w zasadzie, w językach naturalnych zgramatyzowanych wykładników formalnych; jedynie w niektórych językach stanowi on odrębną kategorię gramatyczną. Kategoria symilatywności obejmuje realizacje w językach, w których systemowo znaczenie podobieństwa wyraża tak zwany przypadek upodobnienia, mający najczęściej wykładniki afiksalne. Poza wskazanymi wystąpieniami przyrównanie wyrażane jest przez różnorodne środki formalne, które nie tworzą systemowej kategorii gramatycznej. Stwierdzenie to dotyczy większości języków świata. Ujęcie typologiczne wymienionych środków obejmuje afiksację, złożenie, formy przypadkowe i przyimkowo przypadkowe, poimki upodobnienia, kontaminację, konkatenację (szczepienie fonetyczne) i reduplikację. *Differentivus* należy traktować jako kategorię wyrażaną niekategoryalnie.

Wykaz skrótów języków i terminów lingwistycznych

acc.	– accusativus	instr.	– instrumentalis
alb.	– albański	irl.	– irlandzki
ang.	– angielski	karacz-balk.	– karaczajewo-balkański
bialorus.	– białoruski	karacz.-kałp.	– karaczajewo-kałpacki
bret.	– bretoński	maced.	– macedoński
bułg.	– bułgarski	niem.	– niemiecki
cz.	– czeski	pol.	– polski
dat.	– dativus	ros.	– rosyjski
dial.	– dialektalne	rum.	– rumuński
etymol.	– etymologiczne	sch.	– serbsko-chorwacki
franc.	– francuski	słow.	– słowacki
gen.	– genitivus	słoweń.	– słoweński
górnoluz.	– górnołużycki	turkm.	– turkmeński
gr.	– grecki	ukr.	– ukraiński
gw.	– gwarowe	wal.	– walijski

Literatura

- Araĳin: Араĳин Владимир Дмитриевич (1967): *Типологические особенности словообразовательной системы в некоторых языках индонезийской группы. W: Языки юго-восточной Азии.* Москва, 193–212.
- Aĳutjuĳowa: Арутюнова Нина Давидовна (1983): *Тождество или подобие? W: Проблемы структурной лингвистики,* 1981, Москва, 3–22.
- Barić Eugenija i in. (1979): *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika.* Zagreb.
- Baĳ Piotr (1987): *Gramatyka języka polskiego,* wyd. VI. Warszawa.
- Bednarczuk Leszek (1988): *Języki celtyckie.* W: Bednarczuk L. (red.): *Języki indoeuropejskie,* t. I. Warszawa, 645–731.
- Biela Adam (1981): *Psychologiczne podstawy wnioskowania przez analogię.* Warszawa.
- Bogusławski Andrzej, Karolak Stanisław (1973): *Gramatyka rosyjska w ujęciu funkcjonalnym.* Warszawa.
- Bonnard Henri (1982): *Procédés annexes d'expression.* Paris.
- Boryś Wiesław (1975): *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich.* Wrocław.
- Burak: Бурак Леонид Иванович (1987): *Сучасная беларуская мова. Сінтаксіс. Пунктуацыя.* Мінск.
- Burs'е: Бурсье Э. (1952): *Основы романского языкознания.* Перевод с четвертого французского издания Т.В. и Е.В. Вейтзель. Москва.
- Češko: Чешко Е.В. (1959): *Падежи и предлоги в современном болгарском литературном языке. W: Вопросы грамматики болгарского литературного языка.* Москва, 5–99.
- Čhabičev: Хабичев Магомет Ахияевич (1989): *Именное словообразование и формообразование в куманских языках.* Москва.
- Chromov: Хромов Альберт Леонидович (1972): *Ягнобский язык.* Москва.
- Dešeriev: Дешериев Юнус Дешериевич (1953): *Бацбийский язык.* Москва.
- Fähnrich Heinz (1986): *Kurze Grammatik der georgischen Sprache.* Leipzig.
- Fleischer Wolfgang (1969): *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache.* Leipzig.
- Frančić Vilim (1956): *Gramatyka opisowa języka serbskochorwackiego.* Warszawa.
- Gagkaev: Гагкаев Казан Егорович (1952): *Очерки грамматики осетинского языка.* Дзауджикау.
- Gawelko Marek (1976): *Sufiksy przymiotnikowe w języku polskim, niemieckim i francuskim. Studium z zakresu gramatyki kontrastywnej.* Warszawa.
- Gawroński Andrzej (1985): *Podręcznik sanskrytu. Gramatyka, wypisy, objaśnienia, słownik.* Lublin.
- Gorgoniev: Горгониев Юрий Александрович (1966): *Грамматика кхмерского языка,* Москва.
- Grepl Miroslav (1989): *Skladba spisovné češtiny.* Praha.
- Greszczuk Barbara (1985): *Syntaktyczne sposoby realizacji porównań w polszczyźnie współczesnej,* „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Filologia Polska. Prace Językoznawcze”, z. 17/60, 53–80.
- Greszczuk Barbara (1988): *Konstrukcje porównawcze i ich rozwój w języku polskim.* Rzeszów.
- Grochowski Maciej (1984): *Składnia wyrażań polipredykatywnych.* W: Grzegorzczukowa R., Laskowski R., Wróbel H. (red.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia.* Warszawa, 213–299.
- Grzegorzczukowa Renata (1979): *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe,* wyd. III. Warszawa.
- Grzegorzczukowa Renata (1984): *Słowotwórstwo przysłówek.* W: Grzegorzczukowa R., Laskowski R., Wróbel H. (red.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Warszawa, 456–466.
- Grzegorzczukowa Renata (1993): *Kategorie gramatyczne.* W: Bartmiński J. (red.): *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski,* t. 2. Wrocław, 451–458.

- Grzegorzczkowska Renata, Puzynina Jadwiga (1984): *Słowotwórstwo rzeczowników*. W: Grzegorzczkowska R., Laskowski R., Wróbel H. (red.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa, 332–407.
- Grzegorzczkowska Renata, Szymanek Bogdan (1993): *Kategorie słowotwórcze w perspektywie kognitywnej*. W: Bartmiński J. (red.): *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*, t. 2. Wrocław, 459–469.
- Hahnemann Suzan (1999): *Vergleiche im Vergleich. Zur Syntax und Semantik ausgewählter Vergleichsstrukturen mit >als< und >wie< im Deutschen*. Tübingen.
- Havránek Bohuslav, Jedlička Alois (1981): *Česká mluvnice*. Praha.
- Heinz Adam (1965): *System przypadkowy języka polskiego*. Kraków.
- Hoffmann Carl (1963): *A Grammar of the Margi Language*. Oxford.
- Homburger L. (1949): *The Negro-African Languages*. London.
- Ibragimov: Ибрагимов Гарун Халилович (1978): *Рутульский язык*. Москва.
- Jurkowski Marian (1976): *Semantyka i składnia wyrażen gradacyjnych (w językach wschodniosłowiańskich)*. Katowice.
- Jurkowski Marian (1986): *Próba formalizacji opisu konstrukcji gradacyjnych*. W: Basaj M. (red.): *Typy opisów gramatycznych języka. Materiały polsko-czeskiej sesji naukowej, Jabłonna 15–17 XI 1983*. Wrocław, 65–72.
- Kähler Hans (1956): *Grammatik der Bahasa Indonesia mit Chrestomathie und Wörterverzeichnis*. Wiesbaden.
- Kallas Krystyna (1984): *Słowotwórstwo przymiotników*. W: Grzegorzczkowska R., Laskowski R., Wróbel H. (red.): *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. Warszawa, 408–455.
- Kallas Krystyna (1986): *Syntaktyczna charakterystyka wielofunkcyjnego jak*, „Polonica”, XII, 127–142.
- Karolak Stanisław (1993): *Stopniowanie*. W: Polański K. (red.): *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław, 514–516.
- Kempf Zdzisław (1978): *Próba teorii przypadków*, cz. I. Opole.
- King Gareth (1993): *Modern Welsh: A Comprehensive Grammar*. London and New York.
- Kiziria: Кизирия Антон Иосифович (1967): *Занский язык*. W: *Языки народов СССР*. Том четвертый. *Иберийско-кавказские языки*. Москва, 62–78.
- Klemensiewiczówna Irena (1951): *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej. Próba systematyki*. Kraków.
- Klimov: Климов Георгий Андреевич (red.) (1978): *Структурные общности кавказских языков*. Москва.
- Koneski: Конески Блаже (1954): *Грамматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.
- Koнопов: Конопов Андрей Николаевич (1956): *Грамматика современного турецкого литературного языка*, Москва-Ленинград.
- Korečný František (1973), *Etymologický slovník slovanských jazyků. Slova gramatická a zájmena*. Svazek 1. *Předložky, koncové partikule*. Praha.
- Kručinina: Кручинина Ирина Николаевна (1982): *Сложноподчиненные предложения пера-члененной структуры*. W: Шведова Н.Ю. (red.): *Русская грамматика*, т. II, 467–539.
- Levinsohn Stephen H. (1976): *The Inga Language*. The Hague-Paris.
- L'juis: Льюис Генри, Педерсен Ж. (1954): *Краткая сравнительная грамматика кельтских языков*. Перевод с английского А.А. Смирнова. Москва.
- Lopatín: Лопатин Владимир Владимирович (1982a): *Словообразование имен существительных*. W: Шведова Н.Ю. (red.): *Русская грамматика*, т. I. Москва, 142–269.
- Lopatín: Лопатин Владимир Владимирович (1982b): *Словообразование имен прилагательных*. W: Шведова Н.Ю. (red.): *Русская грамматика*, т. I. Москва, 269–333.
- Lucenko: Луценко Николай Алексеевич (1998): *Творительный сравнения: условия реализации, исторические и функционально-смысловые связи*. W: *Восточноукраинский лингвистический сборник*, Выпуск четвертый, Донецк, 3–23.

- Madieva: Мадиева Гюльжаган Исмаиловна (1967): *Аварский язык*. W: *Языки народов СССР*. Том четвертый. *Иберийско-кавказские языки*. Москва, 255–271.
- Макаренко: Макаренко Владимир Афанасьевич (1970): *Тагальское словообразование*. Москва.
- Mališ O., Machová S. (1992): *Současný český jazyk*. Praha.
- Manoliu: Манолиу Мария (1962): *Относительно категории сравнения в румынском языке*, „Revue de Linguistique”, Tome VII, no 2, 313–325.
- Méillet Andre, Vendryes Joseph (1948): *Traité de grammaire comparée des langues classiques*. Paris.
- Mindak Jolanta, Sawicka Irena (1993): *Zarys gramatyki języka albańskiego*. Warszawa.
- Mološnja: Молошная Татьяна Николаевна (1973): *Двухкомпонентные субстантивные образования аттозитивного типа в славянских языках*. W: *Структурно-типологические исследования в области грамматики славянских языков*. Москва, 87–104.
- Morev: Морев Лев Николаевич (1983): *Шанский язык*. Москва.
- Morris-Jones John (1953): *An Elementary Welsh Grammar*. Oxford.
- Neu Erich (1988): *Varia Hurritica. Sprachliche Beobachtungen an der hurritisch-hethitischen Bilingue aus Hattuša*. W: Neu E., Rüter Ch. (red.): *Documentum Arie Minoris Antiquae. Festschrift für Heinrich Otten zum 75. Geburtstag*. Wiesbaden 1988, 235–254.
- Ohly Rajmund (1974): *Języki Afryki*. Warszawa.
- Orlovský Jozef (1971): *Slovenská syntax*. Bratislava.
- Overdulve C.M. (1975): *Apprendre la langue rwanda*. The Hague–Paris.
- Pavlenko: Павленко А.П. (1965): *Суданский язык*. Москва.
- Pavlova: Павлова Т.А. (1988): *Предложения со значением сходства*. W: Белошапкова В.А., Милославский И.Г. (red.): *Идеографические аспекты русской грамматики*. Москва.
- Petrova: Петрова Тамара Ивановна (1968): *Орокский язык*. W: *Языки народов СССР*. Том пятый. *Монгольские, тунгусо-маньчжурские и палеоазиатские языки*. Ленинград, 172–190.
- Podbielkowski Zbigniew (1985): *Słownik roślin użytkowych*, wyd. V, Warszawa.
- Podsiad Antoni, Więckowski Zbigniew (1983): *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych dla studiujących filozofię chrześcijańską*. Warszawa.
- Puzickij: Пузицкий Евгений Владимирович (1968): *Качинский язык (язык чэсингхо)*. Москва.
- Quirk Randolph, Greenbaum Sidney, Leech Geoffrey, Svartnik Jan (1985): *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London.
- Radewa Sabina (1955): *Budowa i znaczenie wyrazów złożonych w języku bułgarskim*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1, 384–417.
- Rivara René (1990): *Le système de la comparaison. Sur la construction du sens dans les langues naturelles*. Paris.
- Rusanovskij: Русановский Виталий Макарович (1986): *Украинская грамматика*. Киев.
- Rusínová Zdenka (1978): *Tvoření slov v současné češtině*. Brno.
- Russell Paul (1990): *Celtic Word-Formation. The Velar Suffixes*. Dublin.
- Rytel-Kuc Danuta (1999): *Der komplexe Satz*. W: Engel U. (red.): *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Bd. 2. Heidelberg, 363–490.
- Sadziński Roman (1999): *Das Adjektiv*. W: Engel U. (red.): *Deutsch-polnische kontrastive Grammatik*, Bd. 2. Heidelberg, 846–916.
- Ščerbak: Щербак Александр Михайлович (1987): *Очерки по сравнительной морфологии тюркских языков (наречие, служебные части речи, изобразительные слова)*. Ленинград.
- Schneider Leszek (1973): *System morfosemantyczny rzeczowników sufiksalnych we współczesnym języku rosyjskim*. Wrocław.
- Šewc-Schuster Heinz (1976): *Gramatika hornjoserbskoje řeče*. 2. zwjazak. *Syntaxa*. Budyšin.

- Sławski Franciszek (1962): *Gramatyka języka bułgarskiego*. Warszawa.
- Spasova: Спасова Римма (1986): *О стилистических функциях творительного сравнения в контексте художественного произведения*, „Болгарская русистика”, 4, 60–66.
- Stein Ignacy (1906): *Porównania i przenośnie. Ich pojęcie i rola w języku*, „Poradnik Językowy”, nr 9 i 10, 129–135.
- Sunik: Суник Орест Петрович (1968): *Ульчский язык*. W: *Языки народов СССР. Том пятый. Монгольские, тунгусо-маньчжурские и палеоазиатские языки*. Ленинград, 149–171.
- Švedova: Шведова Наталья Юльевна (1982): *Синтаксис формы слова*. W: Шведова Н.Ю. (red.): *Русская грамматика*, т. II. Москва, 422–461.
- Szrejder Julij Anatoljewicz (1975): *Równość, podobieństwo, porządek*. Z jęz. ros. przełożyła M. Semeniuk-Polkowska. Warszawa.
- Thorne David A. (1993): *A Comprehensive Welsh Grammar*. Oxford & Cambridge.
- Todaeva: Тодаева Буляш Хойчиевна (1951): *Грамматика современного монгольского языка*. Москва.
- Tokarski Ryszard (1993): *Słownictwo jako interpretacja świata*. W: Bartmiński J. (red.): *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski*, t. 2. Wrocław, 335–363.
- Trávníček František (1951): *Mluvnice spisovné češtiny*. Praha.
- Tumanjan: Туманян Этери Григорьевна (1971): *Древнеармянский язык*. Москва.
- Weber David John (1989): *A Grammar of Huallaga (Huánuco) Quechua*. Berkeley–Los Angeles–London.
- Wysoczański Włodzimierz (1998): *Comparative Phrasemes X as Y in Polish and Other European Languages*. W: Kakietek P. (red.): *Topics in Phraseology: Theory and Practice*, vol. 1. Katowice, 120–136.
- Zimmer H. (1897): *Keltische Studien. 16. Über den Ursprung des sogenannten Gradus Aequalis beim Adjektiv im Kymrischen*, „Zeitschrift für Vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der Indogermanischen Sprachen”, XXXIV. Neue Folge, Bd. XIV, 161–223.
- Žirkov: Жирков Лев Иванович (1955): *Лакский язык. Фонетика и морфология*. Москва.
- Žolkovskij: Жолковский Александр Константинович (1972): *Выражение в языке сомали группы значений, связанных с идеей степени*. W: Охотина Н.В., Успенский Б.А. (red.): *Проблемы африканского языкознания. Типология, компаративистика, описание языков*. Москва, 217–239.
- Żarski Waldemar (1991): *Wyrazy złożone w sanskrycie i języku polskim*. Wrocław.